

О. С. Бондаренко,
Кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки, обліку і аудиту,
Київський національний університет технологій та дизайну

СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВИХ ПОТОКІВ У ЛОГІСТИЧНИХ СИСТЕМАХ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Проведено аналіз сучасних підходів до визначення фінансових потоків та їх складових, обґрунтовано їх сутність і роль у логістичних системах промислових підприємств.

The analysis of the modern going is conducted near determination of financial streams and their constituents, grounded their essence and role in the logistic systems of industrial enterprises.

ВСТУП

На сучасному етапі розвитку економіки України питання управління логістичними системами промислових підприємств є досить актуальними. Це зумовлено необхідністю використання вітчизняними підприємствами адекватних ринковим умовам механізмів управління господарською діяльністю, які визначаються узгодженістю, ритмічністю, комплексністю, структурованістю, інтегрованістю, унікальністю.

Науковці та практики, розробляючи дієві моделі логістичного управління, першочергово увагу акцентують на дослідженні проблем управління матеріальними потоками. Управління фінансовими потоками вивчається на основі врахування цих потоків як похідних матеріальних. Однак сучасний стан промислових підприємств України, їх обмеженість у грошових коштах вимагає на стадіях планування, організації і контролю логістичних операцій першочергово враховувати фінансові потоки, а на їх основі визначати можливі матеріальні потоки. Це зумовлює нове бачення логістичної концепції управління та вносить конструктивні зміни в методологічні підходи до управління логістичними потоками та логістичними системами в цілому.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

У зв'язку з цим метою статті є проведення аналізу сучасних підходів до визначення фінансових потоків та їх складових, а також обґрунтування їх сутності та ролі у логістичних системах промислових підприємств.

РЕЗУЛЬТАТИ

Фінансові потоки існували та існують при будь-яких способах ведення господарської діяльності. Однак найбільша ефективність їх руху можлива за умови використання логістичних принципів і методів управління.

Сучасні науковці, досліджуючи механізми управління підприємствами, використовують поняття "фінансовий потік", "грошовий потік", "потік грошей", "потік фінансових ресурсів", "фінансовий грошовий потік", "грошовий потік від фінансової діяльності". При цьому одні автори ототожнюють їх сутність, інші — їх розмежовують. Часто між фахівцями виникають суперечності щодо доціль-

ності використання в логістичних системах грошових та фінансових потоків, а також необхідності управління грошовими, матеріальними, інформаційними, фінансовими потоками. Такий стан речей визначає доречність обґрунтування сутності грошових та фінансових потоків на основі врахування вимог логістичного управління.

Румянцев Н.В. [15, с. 37], розробляючи схему руху логістичних потоків, відображає грошовий потік. Це свідчить про те, що автор дотримується позиції, за якою в логістичних системах функціонують матеріальні, інформаційні та грошові потоки. При цьому дослідник не розкриває сутності грошових потоків та не показує порядок їх руху в логістичній системі.

Роль і місце грошового потоку в системі фінансів підприємств відображають С.В. Каламбет та А.М. Якимова. Автори проводять аналіз двох сучасних підходів до його сутності [10, с. 6—10]. У першому випадку грошовий потік прирівнюється до залишку грошових коштів. У другому випадку — під ним розуміють рух грошових коштів. За результатами аналізу дослідники визначають грошовий потік як розподілений у часі приплив і відплив платежів підприємства, тобто рух за рахунками грошових коштів підприємства [10, с. 7]. Такий підхід є виправданим, оскільки грошові кошти підприємства обліковуються на синтетичних рахунках 30 "Каса" та 31 "Рахунки в банках", де за дебетом відображається надходження коштів, а за кредитом — їх витрачання. Винятком є операція, за якою відбувається оприбуткування грошових коштів з каси на поточний рахунок, або навпаки. У даному випадку змінюється лише форма існування грошей — готівкова чи безготівкова. В цілому, твердження дослідників підкреслює сутність саме грошового потоку, який, враховуючи вимоги національних П(С)БО, забезпечує рух готівки та коштів на рахунках.

Два підходи до сутності грошового потоку досліджують науковці Донецького національного університету економіки і торгівлі [6, с. 12—20]. Автори зазначають, що в межах першого підходу поняття "грошовий потік" і "фінансовий потік" ототожнюються. В межах другого — фінансові потоки виділяються як специфічний різновид грошових. Вони дотримуються позиції, за якою фінансові потоки є різновидом грошових. Під грошовими по-

токама науковці розуміють надходження і витрачання грошових коштів та їх еквівалентів, які призводять до зміни вартісної структури майна суб'єкта господарювання за складом та джерелами формування. Точка зору дослідників відображає взаємозв'язок, що існує між зазначеними видами потоків. Проте вважаємо виправданим розглядати в межах логістичних систем грошовий потік як різновид фінансового. Це зумовлено тим, що управління фінансовими потоками уже здійснюється на етапі прогнозування майбутніх надходжень на підприємство і витрачання, коли фактичного руху грошових коштів ще не відбувається.

Окремі вітчизняні дослідники [16, с. 57] під грошовим потоком розуміють сукупність послідовно розподілених у часі подій, які пов'язані із відособленим та логічно завершеним фактом зміни власника грошових коштів у зв'язку з виконанням договірних зобов'язань між економічними агентами. Такий підхід дозволяє стверджувати, що грошові потоки реалізуються винятково як рух грошових коштів від операційної, фінансової, інвестиційної діяльності. Разом з цим, автори використовують поняття "фінансовий грошовий потік" та "грошовий потік від фінансової діяльності", які ототожнюють. Під ним розуміється рух грошових коштів, який має місце під час здійснення сукупності господарських операцій у рамках фінансової діяльності. Вважаємо коректнішим використання поняття "грошовий потік від фінансової діяльності", оскільки "фінансовий потік може" відображати не тільки особливості здійснення підприємством фінансової діяльності, але й потоки, що починають рухатися під впливом фінансових відносин, що виникають у результаті виконання учасниками господарського процесу відповідних операцій.

Азаренкова Г.М. зазначає, що, незважаючи на те, що грошові потоки відіграють значну роль у фінансових відносинах, неможливо врахувати всі наслідки управлінських рішень, виходячи тільки з концепції грошового потоку [2, с. 58]. Вона стверджує, що саме фінансові ресурси відокремлюють поняття "фінансовий потік" від поняття "грошовий потік". Фінансові ресурси — це деякий рухомий запас, а зміна запасу, яка зумовлена рухом фінансових ресурсів, породжує існування фінансового потоку [2, с. 58]. Під фінансовим потоком слід розуміти цілеспрямований рух, зміну (обсягів, типів, форм та видів) фінансових ресурсів певного суб'єкта господарювання, що здійснюється спільно з відповідними його грошовими потоками (еквівалентні фінансові потоки) або ні (безеквівалентні фінансові потоки), але обов'язково з урахуванням фактора часу та відбиває ліквідність зазначених фінансових ресурсів [2, с. 67]. Крім цього, дослідниця акцентує увагу на доречності застосування в управлінні фінансовими ресурсами саме потокового підходу [1, с. 10].

Ермошкіна О.В. на підставі досить масивного аналізу досліджень науковців щодо сутності фінансового потоку також підкреслює хибність і необґрунтованість ототожнення понять "фінансовий потік" і "грошовий потік" [8, с. 36—53]. Повністю погоджуємося з точкою зору авторки. Оскільки, дійсно, грошовий потік є необхідною умовою для розвитку економіки, а в міру розвитку економічних процесів розширюється коло фінансових відносин. Під фінансовим потоком вона розуміє [8, с. 43] динамічну сукупність розподілених у часі та просторі фінансових ресурсів, які у процесі функціонування підприємства формуються, розподіляються та використовуються, тобто цілеспрямовано рухаються, за окремими центра-

ми управління потоками. Підхід дослідниці чітко підкреслює необхідність використання у процесі управління на підприємствах фінансовими ресурсами центрів відповідальності.

На відміну від зазначених науковців Мельникова К.В. [11, с. 34] визначає фінансовий потік в межах логістичної системи. Під ним авторка розуміє направлений рух грошових коштів або ресурсів у логістичних системах і між ними, необхідний для забезпечення матеріальних та інформаційних потоків. Таке визначення відображає першочергове значення фінансових потоків та необхідність управління ними на кожному етапі функціонування логістичної системи. Однак не окресленим залишається коло ресурсів, якими слід управляти в логістичних системах. Вважаємо, що до складу ресурсів підприємства відносяться і грошові кошти. А тому рух грошових коштів будуть відображати грошові потоки.

Зовсім інший підхід до сутності фінансового потоку використовує Баранець Г.В. [3]. На думку дослідниці, логістичний фінансовий потік — грошові оборотні активи підприємства, які генеруються процесом виконання логістичних операцій з матеріальним потоком у певному часовому періоді, а також джерела коштів, що забезпечують перебіг цього процесу у відповідному часовому інтервалі. Такий підхід виокремлює скоріше не сутність фінансового потоку, а окремі його складові, що під впливом логістичних операцій починають рухатися. При цьому, за підходом дослідниці, фінансовий потік включає рух фінансових ресурсів та джерел їх формування, що мають дзеркальне відображення. У представленому визначенні також вимагає уточнення поняття "грошові оборотні активи". У даному випадку мова йде про грошові кошти чи про інші грошові оборотні активи, які мають чи можуть бути перетворені у грошову форму. Чітко визначення поняття "грошові активи" виокремлює Бланк І.О. [4, с. 325]. Під ними слід розуміти не тільки залишки грошових коштів у національній та іноземній валюті, але й короткострокові фінансові вкладення, які розглядаються як форма інвестиційного використання тимчасово залишко грошових коштів.

Проведений аналіз свідчить, що різноманітність підходів науковців щодо сутності фінансового потоку зумовлена невідповідністю позицій дослідників щодо його складових та наявністю різних трактувань понять "фінансові ресурси", "грошові оборотні активи", "грошові ресурси", "фінансові активи", "джерела формування фінансових ресурсів".

Існує точка зору, за якою фінансові ресурси підприємства слід розглядати як частину грошових коштів суб'єкта господарювання, які отримуються у формі доходів та зовнішніх надходжень: від операційної, інвестиційної і фінансової діяльності; за рахунок внесків власників; коштів залучених на фінансовому ринку або запозичених у контрагентів [5]. Таке трактування свідчить, що поняття "грошові кошти" є ширшим за поняття фінансові ресурси. Однак, враховуючи те, що перераховані джерела формування фінансових ресурсів є і джерелами формування грошових коштів, викликає сумнів щодо конкретизування для конкретного підприємства величини фінансових ресурсів у обсягах грошових коштів, що відображаються в активі балансу. Також не коректним є розмежування понять "доходи" та "зовнішні надходження від операційної, інвестиційної і фінансової діяльності". Оскільки у випадку здійснення підприємством зазначених видів діяльності отримуються доходи, які потім зіставляються з витратами для визначення чистого при-

бутку, який є власним джерелом формування фінансових ресурсів.

Подібний підхід щодо виокремлення фінансових ресурсів з обсягів грошових коштів застосовує І.В. Зятковський. При цьому автором акцентується увага на їх здатності до капіталізації, тобто спрямування на формування капіталу підприємства. У його роботі [9] зазначено, що "методологічно правильно фінансові ресурси підприємства сприймати не як грошовий потік, котрим можна скористатися впродовж певного періоду, а як частину грошових коштів від його звичайної діяльності, що призначені для фінансування розширеного відтворення, тобто фінансовими ресурсами слід визнавати ті ресурси, які підприємство визначає для капіталізації". Слід зазначити, що під капіталом розуміють вартісну оцінку майна підприємства, до складу якого входять грошові кошти, а отже, фінансові ресурси не є частиною грошових коштів.

Ермошкіна О.В. [8, С. 117] на підставі порівняльного аналізу до визначення сутності фінансових ресурсів, підходи науковців групує за трьома напрямками: 1) розглядають фінансові ресурси як сукупність усіх грошових коштів у фондовій та не фондовій формі, що є у розпорядженні підприємства; 2) визначають фінансові ресурси як фонди грошових коштів з певним цільовим призначенням; 3) виокремлюють певну частину з фінансового або грошового потоку підприємства, яка може вважатись фінансовими ресурсами. В результаті дослідницею пропонується фінансові ресурси визначати як грошові кошти суб'єктів господарювання, що виникають у процесі розподілу та перерозподілу ВВП, акумулюються у фондовій або нефондовій формах з власних, прирівняних до них, залучених та позикових джерел, якими вони мають право розпоряджатися на власний розсуд та власний ризик з урахуванням цільового призначення коштів для досягнення стратегічних, тактичних і оперативних цілей. При цьому вона зазначає, що джерела фінансових ресурсів поділяються на власні (чистий прибуток в розпорядженні підприємства, амортизаційні відрахування, надходження в порядку перерозподілу між господарюючими суб'єктами), прирівняні до власних (кошти засновників, додатковий акціонерний капітал, що залучений від нових акціонерів), залучені (цільове фінансування з державного та місцевих бюджетів, благодійні внески, гранти вітчизняних, закордонних та міжнародних фондів і організацій), позикові (кредити державного та місцевих бюджетів, банківські кредити, комерційні кредити, кредиторська заборгованість, боргові цінні папери) [8, с. 132]. Такий підхід чітко визначає джерела формування фінансових ресурсів.

Вважаємо недоречним виокремлювати фінансові ресурси на основі врахування відображення їх складових у пасиві балансу. Інформація про фінансові ресурси має міститися в активі балансу. Такі складові, як статутний капітал, нерозподілений прибуток, додатковий капітал, довгострокова і поточна кредиторська заборгованість, забезпечення наступних витрат і платежів, довгострокові і поточні фінансові зобов'язання, інші види зобов'язань є джерелами формування фінансових ресурсів, що використовуються в логістичних системах підприємств. Слід зазначити, що деякі дослідники до джерел формування фінансових ресурсів відносять амортизаційні відрахування. Однак для сучасних умов господарювання це є некоректним, оскільки підприємства з прийняттям національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку амортизаційний фонд не формують, а суму амортизаційних відрахувань відображають в активі балансу.

Таким чином, проведений аналіз вимагає проведення взаємозв'язку між окремими поняттями, що використовуються в процесі управління господарською діяльністю підприємств. Це такі:

- господарські засоби та джерела їх формування;
- майно підприємства та джерела формування майна;
- капітал та джерела формування капіталу;
- активи та власний капітал і зобов'язання;
- фінансові ресурси та джерела формування фінансових ресурсів.

В економічній теорії поняття господарських засобів та джерел їх формування визначають етапи суспільного відтворення. При цьому господарські засоби включають засоби праці та предмети праці, що необхідні для забезпечення виробництва, розподілу, обміну та споживання.

З позиції господарювання підприємств господарські засоби відображають майно підприємства, а джерела формування — джерела формування майна. У свою чергу, Цивільний Кодекс України поняття "майно" характеризує як окрему річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки [17, гл. 13 ст. 179]. В Господарському Кодексі України [7, гл. 13 ст. 179] майно визначається як виробничі й невиробничі фонди, а також інші цінності, вартість яких відображається в самостійному балансі підприємства. Таке трактування майна визначає належність господарських засобів окремій юридичній чи фізичній особі. Однак у процесі управління майном та джерелами його формування виникає необхідність його вартісної оцінки. Для цього в економічну науку введені поняття "капітал" та "джерела формування капіталу". Капітал — це вартісна оцінка майна чи господарських засобів, а джерела формування капіталу — це джерела формування майна чи господарських засобів.

Поняття "активи", "власний капітал" і "зобов'язання" виокремлюються у бухгалтерському обліку для відображення господарських операцій за рахунками бухгалтерського обліку та складання балансу. Основне балансове рівняння відображає рівність активів з власним капіталом та зобов'язаннями. Активи — це ресурси, які контролюються підприємством у результаті минулих подій та використання яких, як очікується, призведе до отримання економічних вигод в майбутньому [14]. Такий підхід використовується з метою відображення економічних вигод, які можуть принести складові майна. Отже, активи в натуральному виразі становлять майно підприємства, а у вартісному — його капітал. Зобов'язання — це заборгованість підприємства, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди [14]. Під власним капіталом розуміють частину в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань [14]. Тобто власний капітал характеризує частку майна підприємства, яка фінансується за рахунок власних коштів суб'єктів господарювання. Таке трактування чітко відображає різницю між поняттями "капітал" та "власний капітал". Власний капітал і зобов'язання є джерелами формування майна, капіталу, активів підприємства.

Поняття "фінансові ресурси" та "джерела фінансових ресурсів" використовуються фінансистами для обґрунтування ресурсів підприємства та джерел їх формування, які визначають фінансові можливості підприємства. В свою чергу, фінансові можливості забезпечують отримання економічних вигод, які втілюють у собі активи. Такий підхід підтримують окремі вітчизняні дос-

лідники [16, с. 10], визначаючи, що об'єктами у фінансовому менеджменті є формування і використання усіх видів ресурсів, у тому числі грошових коштів, інвестицій, основних і оборотних активів, організація поточної роботи на підприємстві. Таким чином, проведений аналіз дозволяє стверджувати, що використання дослідниками понять "майно", "капітал", "активи", "фінансові ресурси" зумовлене розвитком наукових досліджень з позиції економічного, бухгалтерського, фінансового підходів.

Враховуючи такий підхід сутність фінансових ресурсів логістичної системи пропонуємо представити таким чином: це ресурси, які формуються під впливом фінансових відносин, що виникають між елементами логістичної системи у процесі виконання логістичних операцій та забезпечують акумулювання поточних і майбутніх економічних вигод. Фінансовий логістичний потік буде відображати рух фактичних і прогнозних обсягів фінансових ресурсів. У логістичних системах фінансові потоки доцільно визначати на основі врахування не тільки руху фінансових ресурсів (як виокремлюють більшість дослідників), а й на основі характеру фінансових відносин, що виникають між елементами логістичної системи у процесі здійснення логістичних операцій. Логістичну операцію слід визначати як дію або подію, що зумовлює рух логістичних потоків між елементами логістичної системи. Наприклад, дії менеджерів пов'язані із розробкою бюджету продажу, призводять у рух логістичний потік, який відображає майбутні грошові надходження. На даний момент часу він не є грошовим, інформаційним чи матеріальним, але відображає очікувані в майбутньому фінансові можливості. Вважаємо, що використання поняття "грошовий потік" у логістичних системах обмежує їх можливості та не враховує повною мірою значення для них методів бюджетування. Так процес бюджетування передбачає розробку ряду бюджетів, які, крім бюджетів грошових коштів, включають ряд інших бюджетів, що направлені на оптимізацію фінансових ресурсів підприємства, яка досягається шляхом раціонального управління на всіх етапах виконання бюджетів фінансовими потоками в цілому та матеріальними, грошовими, інформаційними зокрема.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи проведений аналіз доцільно зробити такі висновки: 1) фінансові ресурси формуються під впливом фінансових відносин між елементами логістичної системи; 2) фінансові ресурси для забезпечення дієвості логістичної системи повинні постійно відновлюватися та підтримуватися на достатньому рівні; 3) фінансові ресурси призначені для акумулювання логістичною системою економічних вигод; 4) управління матеріальними, інформаційними, грошовими потоками є окремими ланками в загальній системі управління фінансовими потоками логістичної системи; 5) в межах логістичної системи виконання завдань всіма учасниками логістичних операцій визначається достатністю не тільки грошових коштів, але і всіх видів фінансових ресурсів; 6) управління фінансовими потоками слід здійснювати на основі врахування принципу суцільності та безперервності.

Таким чином, у сучасних умовах у межах логістичних систем значно зростає роль фінансових ресурсів. Це зумовлюється необхідністю постійної оцінки фінансових можливостей логістичної системи у процесі виконання її елементами логістичних операцій, направлених на забезпечення її ефективного функціонування. Це вимагає переосмислення та методологічного обґрунтування окре-

мих аспектів концепції логістичного управління у напрямі відведення в ній ключової ролі фінансовим потокам.

Література:

1. Азаренкова Г.М. Моделі та методи аналізу фінансових потоків / Г.М. Азаренкова. — Харків: ВКФ "Гриф", 2005. — 119 с.
2. Азаренкова Г.М. Фінансові ресурси та фінансові потоки (теоретичний аналіз): [монографія] / Г.М. Азаренкова. — Харків: ПП Яковлева, 2003. — 103 с.
3. Баранець Г.В. Управління матеріальними та фінансовими потоками підприємства на основі логістичного підходу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 "Економіка та управління підприємствами" / Г.В. Баранець. — Донецьк, 2007. — 22 с.
4. Бланк И. А. Управление активами / И.А. Бланк. — К.: Ника-Центр, Эльга, 2002. — 720 с.
5. Виговська В.В. Управління фінансовими ресурсами суб'єктів малого підприємництва: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.04.01 "Фінанси, грошовий обіг і кредит" / В.В. Виговська. — Київ, 2006. — 22 с.
6. Виноградова Е.В. Оптимізація управління денежними потоками підприємства: [монографія] / Е.В. Виноградова, А.В. Ластовенко, Т.В. Белопольская. — Донецьк: ДонНУЕТ, 2007. — 194 с.
7. Господарський Кодекс України від [електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
8. Єрмошкіна О.В. Управління фінансовими потоками промислових підприємств: теорія, практика, перспективи: [монографія] / О.В. Єрмошкіна. — Донецьк: Національний гірничий університет, 2009. — 479 с.
9. Зятковський І.В. Фінанси суб'єктів господарювання: основні засади та практика організації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. екон. наук: спец. 08.04.01 "Фінанси, грошовий обіг і кредит" / І.В. Зятковський. — Тернопіль, 2006. — 43 с.
10. Каламбет С.В., Якімова А.М. Управління операційними грошовими потоками підприємства: [монографія] / С.В. Каламбет, А.М. Якімова. — Донецьк: Вид-во Дніпр. нац. університету залізничного транспорту ім. академіка В. Лазаряна, 2009. — 122 с.
11. Мельникова К.В. Фінансові потоки в логістичних системах [конспект лекцій] / К.В. Мельникова. — Харків: Вид.ХНЕУ, 2008. — 84 с.
12. Омельченко В.Я. Управление материальными потоками в микроэкономике переходного периода: [монографія] / В.Я. Омельченко, А.П. Омельченко, В.Г. Кузнецов. — Севастополь: Вебер, 2003. — 263 с.
13. Плахута Г.А., Решетнікова І.Л. Управління логістичними процесами на промислових підприємствах: [монографія] / Г.А. Плахута, І.Л. Решетнікова. — Луганськ: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2003. — 195 с.
14. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку [електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
15. Румянцев Н.В. Моделирование гибких производственно-логистических систем: [монографія] / Н.В. Румянцев. — Донецьк: ДонНУ, 2004. — 222 с.
16. Фінансовий менеджмент: [підручник] / А.М. Поддєрьогін, М.Д. Білик, Л.Д. Буряк та ін. — К.: КНЕУ, 2005. — 537 с.
17. Цивільний Кодекс України від [електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

Стаття надійшла до редакції 15.03.2011 р.